

Міністерство культури та інформаційної політики України
Національна бібліотека України для дітей

Серія «Дитячі письменники України». Вип. 9.
Серію засновано 2009 р.

Грицько БОЙКО

(Григорій Пилипович Бойко)

Біобібліографічний покажчик

Київ
Видавництво Ліра-К
2023

УДК 016:82

Б 77

Відповідальна за випуск А. І. Гордієнко, кандидат культурології.

Укладач О. М. Тіхненко.

Вступна стаття Н. П. Марченко, кандидат історичних наук.

Науковий редактор А. І. Гордієнко, кандидат культурології.

Літературні редактори: В. В. Зеленська, І. Т. Бойко.

Грицько Бойко (Григорій Пилипович Бойко) : біобібліогр. показ. / Нац. б-ка України для дітей ; наук. ред. А. І. Гордієнко ; уклад. О. М. Тіхненко ; вступ. ст. Н. П. Марченко. — Київ : Видавництво Ліра-К, 2023. — 272 с. — (Дитячі письменники України ; вип. 9).

ISBN 978-617-520-619-5

Біобібліографічний показчик «Григорій Пилипович Бойко» містить вступну статтю про життя та творчість Григорія Пилиповича Бойка, підготовлену книгознавцем і біографістом Н. П. Марченко, біобібліографічний показчик творів та літератури про нього, додатки та допоміжні показчики. Видання адресоване літературознавцям, філологам, бібліотечним працівникам, студентам, усім шанувальникам творчості поета.

Електронну версію показчика розміщено на сайті Національної бібліотеки України для дітей <http://www.chl.kiev.ua>.

Укладачка висловлює щирю вдячність І. Т. Бойко за надані матеріали до показчика.

УДК 016:82

© Національна бібліотека України для дітей

ISBN 978-617-520-619-5

© Видавництво Ліра-К, 2023

ВІД УКЛАДАЧА

«...не кожному дано такий дар порозуміння з дітьми. Грицько Бойко – поет саме дитячий, усією творчістю відданий громадянам дошкільного віку – найвдячнішим і найвимогливішим читачам».

Олександр Пархоменко,
літературний критик

Дев'ятий випуск біобібліографічного покажчика із серії «Дитячі письменники України» присвячено відомому українському поету, перекладачу Григорію Пилиповичу Бойку. Як він сам себе називав і як його знають маленькі читачі – Грицько Бойко.

Грицько Бойко народився 5 вересня 1923 року в селі Оленівка Волноваського району Донецької області. Спочатку навчався у сільській семирічці, після закінчення продовжив навчання в Оленівській рудниковій школі. Через декілька днів після випускного вечора розпочалася німецько-радянська війна. Грицько Бойко разом зі своїми ровесниками пішов добровольцем на фронт. Він служив рядовим кулеметного взводу, телефонно-телеграфним техніком розвідроті, офіцером-зв'язківцем. В одному з боїв під Сталінградом майбутнього письменника було тяжко поранено й контужено. Він ледве вижив, лікувався у госпіталях і знову брав участь у боях. Закінчив війну в Німеччині. Г. Бойко демобілізувався за інвалідністю в рік перемоги. Удостоєний бойових урядових нагород.

Після війни Григорій Пилипович Бойко продовжив навчання. Він став студентом українського відділу літературного факультету Донецького педагогічного інституту, який закінчив із відзнакою. Кілька років працював в обласній газеті, згодом літературним консультантом у Донецькій філії Спілки письменників України.

Перші вірші Грицько Бойко почав писати ще у школі. У 15 років надрукував їх у районній газеті. Спочатку він писав для дорослих, і його перша книжка віршів «Моя Донеччина», яка вийшла друком у 1950 році, була призначена для дорослих читачів. Однак уже наступного року була надрукована його друга

збірка віршів «Будем шахтарями», вже адресована дітям. Її було відзначено заохочувальною премією на Всесоюзному конкурсі кращих творів для дітей у Москві. Відтоді він пише для дітей.

Доля подарувала Г. П. Бойку лише 55 років життя, із них – 28 років він присвятив творчості. Написав понад 100 книжок для дітей, загальний наклад яких становить понад 20 мільйонів. Слід зазначити, що в багатьох книжках, які виходили останнім часом, наклади не зазначено. Крім того, не описано низку зарубіжних видань. Найвідоміші з його збірок – «Вереда», «Хлопчик Ох», «Смішинки», «Билиці дяді Гриця», «Веселинки», «Веселинки, вірші, скоромовки», «Ніс у сметані», «Шпаргалка-виручалка», «Швидко казка мовиться» та ін. Казки, поеми, вірші, смішинки, скоромовки, дотепні й влучні чарівні пісні (на його тексти написано понад 400 пісень), п'єси-казки – таку спадщину поет залишив нам і нашим дітям.

Ще за життя Грицько Бойко отримав визнання, якого величезна кількість літераторів того часу не мала. Популярність була неймовірною. Григорія Бойка любила і публіка, і критики. Його твори знали в Азербайджані, Білорусі, Болгарії, Вірменії, Грузії, Росії, Польщі, Румунії, Угорщині, Канаді й навіть у Китаї, перекладали багатьма мовами, вивчали за шкільною програмою, друкували в читанках, хрестоматіях. Його поезія не злоблива, хоч він і сміється, і критикує такі риси, як лінощі, брехливість, підлабузництво і хвалькуватість, боягузливість і неохайність, жадібність та інші вади і дитячі слабкості. Він умів поєднувати ліризм і гумор у віршах, дбав про виховання в юних читачах основних моральних рис людини: правдивості, сміливості, старанності, акуратності, чесності. Одним словом, того, що об'єднує поняття «порядність».

А ще Г. Бойко чимало працював на перекладацькій ниві. З під його пера виходять переклади творів з азербайджанської, білоруської, естонської, китайської, польської, російської, румунської, чеської мов тощо. Завдяки йому діти України прочитали твори М. Ковнацької, Ю. Тувіма, С. Маршака, К. Чуковського, А. Барто, С. Михалкова, К. Мунтяну та ін. З ним охоче працювали і відомі українські композитори, ця співпраця дала світові чимало чудових пісень.

В останні місяці життя Грицько Бойко майже не спав, давали про себе знати жахи війни та давня хвороба легень.

25 вересня 1978 року улюбленець дітей, дитячий сміхотворець відійшов у засвіти.

Відкриває біобібліографічний посібник вступна стаття про життя та творчість Григорія Пилиповича Бойка, підготовлена книгознавцем і біографістом Н. П. Марченко, основні дати його життя та творчості.

Бібліографічна частина видання складається із 10 розділів: «Видання творів», «Публікації у збірниках», «Публікації у хрестоматіях, читанках, навчальних виданнях», «Публікації у періодичній пресі», «Переклади та перекази Грицька Бойка з інших мов», «Твори Грицька Бойка у перекладах», «Аудіовізуальні матеріали», «Грицько Бойко про творчість, літературу, виховання», «Література про життя та творчість Грицька Бойка», «Методичні та бібліографічні матеріали, сценарії за творами Грицька Бойка». Матеріали у розділах подано в хронологічному порядку. У межах року – в алфавітному порядку авторів і назв.

Бібліографічний опис видань здійснено за ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання», ДСТУ 3582: 2013 «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила», ГОСТ 7.12-93 «Библиографическая запись. Сокращение слов на русском языке. Общие требования и правила».

Допоміжно-пошуковий апарат посібника складається зі вступу «Від укладача», «Іменного покажчика авторів, перекладачів, упорядників, композиторів та виконавців», «Іменного покажчика художників-ілюстраторів», додатків «Пісні на слова Грицька Бойка», «Список періодичних видань, в яких надруковано твори Грицька Бойка», «Життя та творчість Грицька Бойка у світлинах».

Опис документів неповний, оскільки доступ до значної частини документів іншими мовами був обмежений. Основними джерелами добору літератури були державні літописи книг, газетних статей, журнальних статей, літописи нот, рецензій, книжковий фонд Національної бібліотеки України для дітей, електронні каталоги Національної бібліотеки імені Ярослава Мудрого, Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського.

Хронологічні рамки добору: 1946 – січень 2022 років.

«Я РОЗМОВЛЯТИМУ З ДІТЬМИ НЕ МОВОЮ
ФЕЛЬДФЕБЕЛЯ ЧИ ЄФРЕЙТОРА, —
А БЕЗ БУДЬ-ЯКОГО МЕНТОРСТВА,
РОЗМОВЛЯТИМУ З НИМИ ЇХНЬОЮ
Ж МОВОЮ...»:
біографічна розвідка про Грицька Бойка

*«Світ поезії Грицька Бойка – широкий,
живий, багатобарвний, усміхнений...».*

Ірина БОЙКО

Свого часу В. Костюченко справедливо наголошував, що письменників, які «...суворо дотримуються «специфіки» літератури для дітей, або суто дитячих поетів, прозаїків, драматургів зовсім небагато. Вони постійно, систематично працюють на певну вікову групу дітей. Це, сказати б, концептуальні письменники, які виробили «свої» погляди, прийоми, манеру спілкування»¹. Саме таким унікальним художнім явищем із неповторними рисами постає на тлі покоління українських літераторів, які пройшли горнило Другої світової, Грицько Бойко. Поет чітко та однозначно визначився із цільовою аудиторією своїх творів – писав для дітей. Писав, свідомий їхніх запитів і очікувань, значно урізноманітвивши тематичну та стильову палітру української поезії для наймолодших.

В силу зневажливого ставлення у літературній спільноті та водночас пильного й прискіпливого нагляду за дитячою літературою з боку держави у роки, на котрі припав розквіт його таланту, Грицько Бойко виявився неймовірно популярним та шанованим серед читачів автором і водночас автором, жодним чином не «відзначеним» на офіційному рівні. Як згадував син поета Вадим Бойко: «...літературне начальство (і не тільки літературне) періодично вважало за потрібне дати йому прочухана: «Який же ти радянський письменник, якщо твої хіхоньки-хахоньки з однаковим успіхом друкувати можна хоч в Америці, хоч в Австралії?»².

Стрімко та потужно увірвавшись у літературу для дітей і відразу міцно закріпившись у колі найулюбленіших авторів, Григорій Пилипович, на жаль, був і залишається одним із найменше

¹ Костюченко В. Літературними стежками : нарис історії укр. літ. для дітей ХХ ст. Київ, 2009. С. 5.

² Бойко В. Дядько Вереди : батькові на ювілей // Літ. Україна. 2003. 25 вер. С. 7.

досліджених дитячих письменників України. Його книжки мали живий відгук серед читачів, широко рецензувалися, але й досі на диво мало присутні в науково-критичному дискурсі. Як зазначає Олександр Пархоменко: «...не зважаючи на значний внесок Грицька Бойка у розвиток дитячої літератури 50-70-х років, що ... визнають автори багатьох підручників та підтверджують беззаперечні факти, чомусь не знаходилося місця цьому цікавому й популярному поетові у значній кількості посібників, підручників, хрестоматій, що виходили як при житті Г. Бойка, так і після його смерті»³.

На щастя, книжки Грицька Бойка, його сердечна, іскриста, мудра поезія з покоління до покоління знаходить свого вдячного читача, єднає у доброму гуморі малих і старих, прокладаючи місточки розуміння, радості та доброти.

Народився Григорій Пилипович Бойко 5 вересня 1923 року в селі Оленівці на Донеччині. Був первістком у багатодітній родині (мав двох молодших братів і сестер-двійнят). На той час на карті світу постав сумнозвісний СРСР (1922 р.), а рідними письменникові землями через посуху та «продрозверстку» впродовж 1921–1923 рр. прокотився страшний голод. Тому з перших днів життя видалося важким.

Поетичний талант, пісенність натури були присутні у родоводі майбутнього письменника по материнській і батьківській лініях. Дідусь по матері — пісняр-самородок Олексій Матвійович Корнієцький написав кілька десятків пісень, які досі співають на Донеччині, сприймаючи за народні. Його вірші по пам'яті записала⁴ згодом донька Олександра, мама Гриця, з дитинства залюблена в пісню та чудова казкарка. Батько Григорія — Пилип Мусійович Бойко⁵, також поет-самородок, при підтримці односельців⁶

³ «Грунтовне дослідження його творчості ще попереду»(Олександр Пархоменко) // Романько В. І. Грицько Пилипович Бойко. Життя та творчість : навч. посіб. Слов'янськ, 2014. С. 8.

⁴ Один із них «Свобода» зберігається в архіві письменника: Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМ України). Ф. 771, Оп. 1, Спр. 366.

⁵ Батьківське прізвище було «Даниленко», але після одруження взяв прізвище дружини.

⁶ Зібрали гроші, щоб секретар місцевої комсомольської організації відвіз доробок юнака до Москви на розгляд тогочасному наркомові освіти А. Луначарському.

.....

за два роки після народження сина у 1925 р. опублікував у московському видавництві україномовну (!) збіорчку поезій «Чайка: народні поезії» тиражем 1500 примірників із передмовою тогочасного міністра освіти А. В. Луначарського. Гонорар отримав бібліотекою на дві тисячі томів, яка стала справжнім дарунком для односельчан. Натомість сам молодий поет, залишивши родину, поїхав до Харкова «вчитися на письменника», гармонійно влившись у вибухове коло молодих українських літераторів та заприятелювавши із земляком Володимиром Сосюрою. У родині Бойків досі зберігається харківська афіша заходів до відкриття «Етради Літо» 1 листопада 1921 р., де серед іншого був запланований виступ поетів: «... Алешко, Бойко, Поліщук, Хвильовий, Елан, Сосюра, Йогансен, Одарченко».

Зазвичай, оповідаючи, про подальшу долю Пилипа Бойка, зазначають лише, що приїхавши додому на канікули після першого курсу, трагічно пережив смерть брата-близнюка Григорія (котрий, одужуючи від черевного тифу, не втримався та наївся фруктів) і вже не повернувся до навчання, а працював бухгалтером та віявся світом, змінивши аж шістьдесят п'ять місць роботи та не переймаючись родиною і п'ятьма дітьми, котрих у 1933 році покинув, офіційно оформивши розлучення з дружиною Олександрою. Найстаршому Грицеві, названому на честь покійного дядька, було на той час десять років.

Важко сказати, що саме так драматично зламало хід успішно розпочатої творчої долі батька поета, але незаперечно, що поряд із суб'єктивними причинами вплинули на його хронічну неприкаяність також карколомні соціальні зміни, котрі неочікувано для щирого мрійника призвели зовсім не до того «нового життя», якого сердечно прагнув: на тлі переможних запусків Горлівського коксохімічного заводу (1928 р.) та найпотужнішої в СРСР печі № 4 на Макіївському металургійному заводі (1929 р.) йшло руйнівне розгортання програми колективізації (із 1927 р.) із наступною «ліквідацією куркульства як класу» та Голодомором 1932–1933 рр., гучна «Шахтинська справа» 1928 р. (11 смертних вироків) та ін. Думаю, саме співчуття батьковій трагедії, пропущене крізь власний досвід розуміння непоправної дисгармонійності світу, в якому випало жити, та потреба прощення й любові лягли зрештою в основу творчого характеру Грицька Бойка та його життєвої філософії. Коли вже

дорослі його брати й сестри так і не могли пробачити батькові, Грицько, котрий усе життя допомагав родині, жалів також і Пилипа Мусійовича⁷, кажучи вже своєму синові: «...він же, Вадику, передав нам здібності...»⁸.

Зберегла життя, виховала та постійно підтримувала дітей мама – Олександра Олексіївна Бойко (1904–1982 рр.), котра поряд із лагідністю та добротою вирізнялася витривалістю, терплячістю та працьовитістю. Олександра була двадцять першою дитиною у родині набожного та строгого Олексія Матвійовича Корнієцького. Із семи років доглядала племінників у родинях старших братів, які на той час уже одружилися, у дев'ять доїла корову, ходила за плугом, давала лад в оселі. Розумна, беручка дівчинка дуже хотіла вчитися, мріяла стати вчителькою, але батько казав: «Азбукою ситий не будеш». Їй дозволили закінчити лише двокласну земську школу. Співучу, сердечну дівчину примітив сільський пісняр і зірвіголова Пилип Бойко. З їхньої любові народилися п'ятеро діток. Але чоловік повівся світом і вернувся тільки, щоб у неї на руках померти. Родина дуже бідувала, та діти росли в любові та спокої, мама багато співала, оповідала казки, вміла розважити й окрилити, бо мріяла, щоб усі вчилися, вийшли в люди. З часом кидалася на допомогу кожній своїй дитині, їздила по всьому світу. 8 травня 1947 р. Олександра Олексіївна була нагороджена «Медаллю материнства». На схилі літ мала хворі ноги та жила у Григорія Пилиповича. Бабуся Саня стала добрим ангелом родини, любила порядкувати на дачі в Кончі-Озерній⁹.

Гриць змалку вирізнявся безмірним прагненням до знань, відповідальним «чоловічим» ставленням до близьких і обов'язку та вродженим даром до слова. Навчаючись у семирічній Оленівській рудниковій школі, щодня «...піднімався вдосвіта, кілька кілометрів тупав пішки, а потім ще під'їжджав робочим поїздом, поки добувався в клас»¹⁰. Багато читав, любив твори Т. Шевченка, Г. Квітки-Основ'яненка, С. Руданського, Остапа Вишні. Певно, що під впливом батькового та дідового прикладу із раннього дитинства також римував, дивуючи однокласників. Так, Марія

⁷ Прожив Пилип Мусійович 64 роки (1900–1964).

⁸ Бойко В. Дядько Вереда...

⁹ ЦДАМЛМ України, Ф. 771, Оп. 1, Спр. 366, Арк. 1.

¹⁰ Пархоменко О. Відданість юним // Вибрані твори. В 2 т. / Грицько Бойко ; упоряд. Е. Бойко ; мал. В. Ширяєва. Київ, 1983. Т. 1 : Вірші. Веселинки. Скоромовки. Загадки. С. 7.

Кочубей згадувала, що якось зимою у холодних теплушках клас повертався з оленівських рудників. Щоб зігрітися, тулилися один до одного, жартували. А ранком Грицько приніс до школи віршик, у якому так дотепно описав цю поїздку, що однокласники не вірили, що вірш справді його¹¹. Інша однокласниця поета Віра Андрієвська наголошувала, що: «Грицько вірші не писав, він ними розмовляв»¹².

У 1937 р., навчаючись у сьомому класі, Гриць вперше опублікував свого вірша «Елка» (російською мовою) у районній газеті «Сталінський шлях». Згодом почав друкувати там замітки та вірші та впродовж шкільних років (1937–1941) був постійним сількором видання¹³. Писав про шкільні будні (появу в Оленівській рудничній середній школі обладнаної піонерської кімнати), події (заснування при Оленівському клубі імені Чапаєва драмгуртка, в якому учні поставили «Назара Стодолю») та проблеми культурного будівництва на селі (байдужість керівництва до холоду в сільських клубах взимку) тощо.

Оскільки родина дуже бідувала, хлопчик змалку сприймав свою творчість як важливу поважну «роботу», котра давала змогу поліпшити життя рідних, і пишався, що на гонорари може купити додому крупи, хліб чи шкільне приладдя молодшим дітям.

На все життя у Грицька Бойка залишилися добрі спогади про улюблених учителів: Михайла та Лідію Шамжинових, Любов Розумну, Сергія Буркаля, Марка Гончара. Так само впродовж життя зберігав письменник сердечні стосунки зі шкільними друзями з Оленівки.

У 1938 році Григорій вступив до середньої школи в Докучаєвську, де також зарекомендував себе сумлінним, активним, обдарованим юнаком. У серпні 1940 р. серед інших індивідуальних виконавців його було премійовано мандоліною під час проведення першої Всесоюзної олімпіади дитячої творчості¹⁴. А за рік замість омріяної студентської лави сімнадцятилітній юнак був у самому пеклі Другої світової війни.

¹¹ Кочубей О. Майстер веселого цеху // Донеччина. 2013. 4. жовт. С. 2.

¹² Загнітко А. І сміємось до ладу: З творчої лабораторії Грицька Бойка // Донеччина. 2013. 20 верес. С. 2.

¹³ Романько В. І. Грицько Пилипович Бойко. Життя та творчість : навч. посіб. Слов'янська, 2014. С. 12–13.

¹⁴ ЦДАМЛМ України. Ф. 771. Оп. 1. Спр. 340. Арк. 1.

Як і тисячі інших, відразу після випускного він разом із однокласниками пішов до військкомату. Сталося так, що потяги із новобранцями ішли на фронт через їхнє рідне село й чимало місцевих хлопців (не усвідомлюючи наслідків свого вчинку) повискакували з вагонів, аби ще раз побачити рідних і коханих. Усі вони згодом загинули, потрапивши до штрафбатів. Бойкові вистачило мудрості та витримки не зійти з потяга та ще й затримати у тамбурі одного з товаришів. Через двадцять років, уже сивим полковником, той дякував письменникові за те, що втримав його і тим спас.

Самому Григорієві, хоч і зізнавався згодом, що стріляючи, заплющував очі, випало весь час перебувати на передовій, брати участь у найлютіших битвах Другої світової: сімнадцятирічним отримав бойове хрещення, служив рядовим кулеметного взводу, телефонно-телеграфним техніком розвідроти, офіцером-зв'язківцем, брав участь у боях за Сталінград, на Курській дузі, визволяв Польщу, був поранений і тяжко контужений. Рідні отримали першу вісточку від нього аж у вересні 1943 року після звільнення Донбасу. Тоді і Григорій дізнався, що живі його мама та сестри, брат-фронтвик, батько¹⁵.

З того часу зміг також поновити листування із редакціями місцевих газет, куди звертався ще школярем. Адже й серед нелюдського кривавого лихоліття у юнакові не змовкала поезія, прагнув писати, мріяв навчатися далі. Одним із тогочасних адресатів, хто чи не найбільше допоміг у становленні Грицька Бойка як поета, став йому добрим порадиником на все життя, був донецький літературний критик і журналіст родом із Чернігівщини Андрій Васильович Клоччя (справжнє прізвище – Левицький). У листі до нього від 5 травня 1944 р. Гр. Бойко писав: «Працювати над собою зараз не маю змоги, бо самі знаєте, які в нас умови. Але це не значить, що я не буду зовсім рости. Перш за все я буду приймати Ваші зауваження, а це вже, я думаю, дасть наслідки. Мені зараз всього 20 років – ще багато треба вчитися. Треба ще одержати вищу освіту... З квітня 1942 року на фронті. Багато прийшлося пережити... І ті переживання звали мене і зовуть до пера»¹⁶.

¹⁵ ЦДАМЛМ України. Ф. 771. Оп. 1. Спр. 366. Арк. 1.

¹⁶ Державний архів Донецької області (далі – ДАДО). Ф. 5827. Оп. 1. Спр. 206. Арк. 1.

На той час Григорій Бойко формувався як лірик, поет, багато в чому близький В. Сосюрі, головне, так само природно занурений у стихію українського буття крізь живі й неповторні риси «локального», буквально батьківського краю. «Характерним в цьому плані, – зауважує В. Романько, – є вірш «Я думками і серцем з тобою», написаний на фронті у 6 січні 1945 року, де Донбас постає як невіддільна частина України:

*«...Тут в окопі, в землянці сирій,
Де ми ділимо радість і горе,
Повсякчасно в уяві моїй
Чебрецеві донецькі простори.
І хоч зараз за Віслою я,
Хоч кругом незнайома країна,
Ти зі мною, Вітчизно моя!
Ти зі мною, моя Україно!»¹⁷*

У 22 роки 17 жовтня 1945 р., мріючи про цивільне життя та продовження освіти, Григорій Пилипович демобілізувався. Бажаючи кращої долі, молодому перспективному офіцерові наполегливо рекомендували вступати до військової академії та будувати «надійну» в повоєнній радянській імперії кар'єру військового. Лише коли зізнався комісії, що постійно пише вірші, генерал, який до того не зважав на жодну причину, відповів: «Ні, таких нам не треба!». Навіть не дочекавшись трофейної винагороди (сувою дефіцитного бостону чи ящика консервів), юнак заплатив машиністові та сів на попутний товарняк до рідного Донбасу. Вдома, попри кілька важких контузій, відмовився від «інвалідності», пояснюючи це тим, що поряд багато скалічених ще важче – без рук, без ніг.

Упродовж життя Грицька Бойка звично позиціонували на офіційних заходах як фронтовика, спонукаючи до виступів і розмов на фронтові теми. Але сам він навіть телевізор вимикав, коли передавали щось «про війну». Бо той біль і жах, кров і лють, які випало пережити в ранній юності, руйнували його щемку світлу душу тяжкими спогадами, а ніяк не надихали і не підносили. Син згадував: «Він страждав від жахливого безсоння. Засинав на хвилини десять-двадцять і прокидався від того, що снівся один із епізодів фронтової юності. Наприклад, стоять вони вп'я-

¹⁷ Романько В. «Повсякчасно в уяві моїй чебрецеві донецькі простори...»: 25 верес. виповнюється 80 років від дня народж. укр. поета Гриця Бойка // Донеччина. 2003. 18 верес.